

Jamo pod Macesnovo gorico so minirali tudi v začetku šestdesetih let. Pred tem je imela robove, zdaj je položna. Sveže razstreljeno območje so zasadili s smrekami.

Skrivnost Jame pod Macesnovo gorico

IVAN PUC foto: DR. ANDREJ MIHEVC, PRIMOŽ LAVRE
ivan.puc@reporter.si

Po petnajstem juliju se bo začelo odstranjevanje kamenine, tako bo omogočen dostop do posmrtnih ostankov okoli 1500 pomorjenih domobrancev, vrženih v Jamo pod Macesnovo gorico v Kočevskem rogu. Posmrtni ostanke bodo iz Jame iznesli prihodnje leto.

Po podatkih iz evidenc prikritih vojnih grobišč je grobišče Jama pod Macesnovo gorico eno največjih grobišč slovenskih žrtev. Da gre le za slovenske žrtve, kažejo osebni predmeti in kosi opreme žrtev, najdeni v vrtači severno od grobišča, kjer so slačili žrtve pred ustrelitvijo, isto je pokazal tudi detektorski pregled okolice. Izkop brezna pri Debliških livadah prejšnji mesec, kamor so bili odvrženi osebni pred-

meti žrtev v neposredni bližini brezna pod Krenom, pa je vnovič potrdil, da so bili v to brezno pahnjeni pomorjeni pripadniki srbske, hrvaške in črnogorske narodnosti.

Trije meseci in 250.000 evrov
Minirano skalovje v grobišču Jama pod Macesnovo gorico bo odstranilo javno komunalno podjetje Komunala Kočevje, d. o. o. Izbrano je bilo na ponovljenem jav-

nem razpisu *Gradbena in pripravljalna dela za dostop do posmrtnih ostankov v grobišču Jama pod Macesnovo gorico in zaščita odkritih posmrtnih ostankov*. Zaradi, na kratko rečeno, predolgih administrativnih postopkov lanske in predlanske razpis nista uspela.

Dela se torej le začenjajo. Komunalno podjetje je prejšnjo sredo podpisalo pogodbo z naročnikom ministrstvom za go-

spodarstvo in tehnologijo. Vrednost del, ki naj bi trajala tri mesece in se zaključila do 20. novembra, znašajo 250.000 evrov. »Uvedbe v delo s strani naročnika še nismo imeli, smo pa že začeli pridobivati potrebna soglasja od lastnika zemljišč. Predvidevam, da bomo pripravljala dela, predvidena s pogodbo, lahko začeli v teden po 15. juliju,« nam je pojasnil direktor kočevske komunale Marko Kljun. Lastnik zemljišča je država, upravljavalec pa družba Slovenski državni gozdovi, d. o. o.

Čim manjši poseg v naravno stanje okolice

Pregled obsežne razpisne dokumentacije kaže, da bi lahko šlo za kar zahtevna dela. Izvajalec mora, denimo, zagotoviti zaščito odkritih posmrtnih ostankov pred njihovi iznašanjem predvidoma prihodnje leto. Ob najdbi posmrtnih ostankov se morajo dela zaustaviti. V času razpisa del se je odprlo nekaj vprašanj pri ponudnikih. Denimo to, ali bi predvideno razbijanje skal s pikiranjem (miniranje je prepo vedano, op. a.), ki povzroča vibracije, lahko sprožilo aktivna eksplozivna sredstva, ki bi bila lahko v jami.

No, poznavalci pravijo, da tokrat ne bi smelo biti zapletov, ne pričakuje jih tudi direktor kočevske komunale Marko Kljun, »res pa je, da gre pridobivanje soglasij običajno počasi. Ravno zato smo jih začeli pri-

Svetinjske in križ, najdeni v vrtači pod Macesnovo gorico. Tudi drugi osebni predmeti pričajo, da so bile v bližnjo jamo vržene slovenske žrtve.

dobivati že pred podpisom pogodbe. Upam, da zapletov pri tem ne bo in bomo dela začeli v predvidenem času.« Sama dela tehnično niso zahtevna in »bodo, prav tako upam, potekala brez kakšnih zapletov. Seveda se bomo trudili dela izvajati kar se da pietetno, saj gre za izredno občutljivo vsebino.«

Kot nam je dejal član vladne komisije za vprašanja prikritih grobišč, krasoslovec dr. Andrej Mihevc (ZRC SAZU), bodo pozorni, da bo poseg v sedanje naravno stanje okolice čim manjši. Posneli ga bodo s 3D-skeniranjem, viden bo vsak centimeter brezna in okolice. Do brezna sicer vodi traktorska vlaka, ki pa jo bo treba utrditi, urediti dostop do platoja ... Glavnino del bodo opravili z rokovopačem.

Miniranje tudi v šestdesetih letih

Jama pod Macesnovo gorico leži ob cesti Kočevje–Rog, dvanajst kilometrov od Kočevja, štiri kilometre naprej od brezna pod Krenom, kjer so obletne spominske maše. Od glavne ceste je oddaljena 160 metrov.

Da bi zakrili sledove pomorov, so pri jamah minirali vhode. V Jami pod Macesnovo gorico in pod Krenom je tako prišlo do popolne zrušitve vhoda. »Brezno pod Macesnovo gorico so minirali tudi v začetku šestdesetih let. Pred tem je imelo robove, zdaj je položna. Sveže razstreljeno območje so zasadili s smrekami,« pripoveduje Mihevc. Prepričan je, da je kdo od tistih, ki so pri miniranju sodelovali, še živ, »vsekakor pa so bili živi pred slabimi tremi desetletji, ko je simbolni pokop domobrancev potekal drugje, pod Krenom, kjer ni slovenskih žrtev. Lahko bi nam povedali, kaj in kako so minirali, da bi vedeli, kaj lahko priča-

Od simbolnega do pravega, častnega pokopa

Krasoslovec dr. Andrej Mihevc (ZRC SAZU), član vladne komisije za vprašanja prikritih grobišč, se je v kraške jame spuščal že v

dr. Andrej Mihevc, krasoslovec

drugi polovici šestdesetih let. Če so naleteli na človeška okostja, so to zmolčali, nam je dejal. »Konec osemdesetih let se je veliko govorilo o simbolnih dejanjih sprave, simbolnem pokopu. V devetdesetih letih ni nikomur prišlo na misel, da bi posmrtni ostanke odnesli iz jam. Tudi pred petnajstimi leti se je kaj takega zdelo skoraj nemogoče. Dokaz? Tudi ko se je pred desetimi leti odprla Huda jama, je brž prišlo do blokade. Zdaj lahko rečem, da slovenska država le deluje, o tem se sme odkrito javno govoriti.« Zenevske konvencije nič ne govore o simbolni pokopih, poudarja Mihevc, zahtevajo pa častni pokop sovražnih vojakov in ne zgolj simbolni pokop. Njihovi grobovi morajo biti vzdrževani in tako označeni, da jih je vedno mogoče najti. Nikoli ne vlada brezpravje, na kar se nekateri pri nas sklicujejo, vedno veljajo zakoni in konvencije: pobijanje neoboroženih ljudi je vojni zločin.

kujemo.« Teh izpovedi seveda ne bo, upamo pa, da ne bomo poslušali opazk, da so v stoletnem gozdu posekali dvajset ali tri-deset dreves ali pa da s stroji vozijo po kosteh nesrečnikov ... Mimogrede, pred stotimi leti je bila tu gmajna, bili so pašniki. Najbližja opuščena kočevska vas Trnovec je oddaljena le nekaj sto metrov. Leta 1942 je bila požgana, zdaj pa imajo tam lovci čuvajnice, krmijo jelene ...

Rešenci

Vhodni del Jame pod Macesnovo gorico je po opisu Mihevc razstreljen; zgornji del lijakastega brezna ima premer 25 metrov, spodaj pa se zoži na devet do deset metrov. Ob miniranju je bilo izstreljenih okrog 640 kubičnih metrov hribine, ki je padla v brezno premera okoli 120 kvadratnih metrov. Mihevc ugotavlja, da lahko na dnu jame pričakujejo med tremi in petimi metri nasutja. Pod breznom je bil razširjeni rov, katerega del stropa se je zrušil, volumen tega miniranega ali posedenega bloka je verjetno okoli 500 kubičnih metrov. Del tega praznega prostora (rova) še obstaja. Prav vanj naj bi se pred miniranjem zatekle še preživele žrtve morije. Znana so pričevanja treh domobrancev, ki so se rešili s pomočjo bukke, paddle v jamo: Milan Zajc, France Kozina in France Dejak. *Gorenjski glas* leta 2002 (šlo je za poročilo z gostovanja škofjeloškega pevskega zbora po ZDA in Kanadi) navaja Dejaka (1925–2003), da so bili poleg

Granitni križ ob Jami pod Macesnovo gorico

njih treh še vsaj štirje rešenci iz brezen Kočevskega roga. Pri tem je omenil Janeza Janšo. »Dvakrat sem bil pri njem, govorila sva, kako je bilo, niti sinu ni upal povedati, kaj je doživel. Tukaj smo bili le na boljšem, vsaj pred otroki nam ni bilo treba skrivati, kaj se nam je zgodilo.«

Dva dotika zgodovine

Zaradi bližine (okoli 40 metrov) vrtače Spodmol Mihevc sklepa na nekdanji večji jamski rov, ki se je porušil in se tako spremenil in ohranil kot Spodmol, nad delom rova pa se je odprlo tudi brezno – Jama pod Macesnovo gorico. Spodmol ome-

njamo, ker je pred 3000 let od bival človek, gre za registrirano arheološko najdišče, na kar je v postopku javnega razpisa del opozorila tudi ljubljanska območna enota zavoda za varstvo kulturne dediščine. Novembra je Notranjski muzej v Postojni pripravil razstavo *Spodmol pod Macesnovo gorico; dva dotika zgodovine*. Jama je na njej predstavljena kot kraški objekt, ki ga je ustvarila narava in hkrati jama, ki se jo je dvakrat dotaknila človeška zgodovina. Prvič v prazgodovini, v bronasti dobi, ko so si v njej skupine ljudi poiskale varno bivališče. Drugič leta 1945, ko je bila v neposredni bližini izpeljana likvidacija več tisoč ljudi.

Identifikacija žrtev?

Kakšne so možnosti identifikacije žrtev, tudi tistih, katerih posmrtni ostanke bodo prihodnje leto iznesli iz Brezna pod Macesnovo gorico? Član vladne komisije in predsednik Nove slovenske zaveze Peter Sušnik nam je dejal, da naj bi s predstavniki policije do jeseni dorekli, katere predpise oziroma zakone sprejeti za ustrezen pravni okvir postopkov identifikacije. Pogovarjajo se z vodjo oddelka za biološke preiskave v Nacionalnem forenzičnem laboratoriju Katjo Drobnic, posluh za njihova pričakovanja ima tudi njegov direktor Dorijan Keržan.

Pri najdenih žrtvah se jemljejo vzorci DNK, ni pa baze podatkov, s katerimi bi te vzorce primerjali. Sušnik je spomnil na sistem identificiranja žrtev, ki so ga Združeni narodi uveljavili v Iraku, kjer je iraška vojska izvedla množične poboje Kurdev. Zaradi primerjav, ki omogočajo identifikacijo, so vzpostavili bazo DNK živečih sorodnikov. Podobno so ravnali v Srebrenici. Pri vzpostavitvi take baze podatkov Nacionalni forenzični laboratorij opozarja na evropske direktive glede varovanja osebnih podatkov. Dilema je tudi, koliko časa lahko te podatke policija hrani in ali jih lahko uniči. Pri

Peter Sušnik, član vladne komisije in predsednik Nove slovenske zaveze

analizah DNK znanost hitro napreduje in morda se bodo čez dve desetletji pokazale nove možnosti. »Če zasnujemo to bazo, ali naj jo ohranimo za druge čase? Kako denimo ravnati s tujci, sorodniki žrtev? Bi bilo treba skleniti meddržavni sporazum?« vprašanja niza Sušnik, ki meni, da bi morala biti nacionalna baza vzorcev DNK namenjena izključno primerjavam z neidentificiranimi žrtvami. Ne bi ga, denimo, mogla uporabljati policija pri iskanju identitete storilcev.

Možnost komercialne analize DNK in primerjav sicer obstaja, kakšna ameriška multinacionalka bi z veseljem priskočila na pomoč, vprašljiva pa je z vidika varstva občutljivih podatkov, poudarja Sušnik.

Monumentalno pokopno polje na Žalah?

Vladna komisija za reševanje vprašanj prikritih grobišč predvideva, da bodo postopki potrjevanja, prekopa in ureditve grobišča Jama pod Macesnovo gorico trajali nekaj let. Zaradi večjega števila žrtev je v programu, potrdila ga je vlada, komisija zapisala, da bo potrebno na pokopališču Žale zagotoviti tudi »večje, monumentalno pokopno polje«. Poznamo prvomajsko zaklinjanje župana Zorana Jankovića, da v Ljubljani ne bo domobraskih grobov. V Javnem podjetju Žale še naprej zavračajo pokop romskih žrtev, češ da zanje ni prostora. Še več, imajo kar svoj predlog: na pokopališču Dobrava v Mariboru, kjer je že zdaj veliko vojnih grobišč, je dovolj prostora za pokop žrtev.

Vladni komisiji je Andrej Mihevc že pred leti predlagal, da se spominski del žrtvam Jame pod Macesnovo gorico uredi v bližnji jami Spodmol pri Macesnovi gorici. Podzemna spominska kapela s križem bi predstavila grobišča v kraških breznih Kočevskega roga in Slovenije. Potrebni bi bili le manjši posegi v naravno jamo, vzdrževanje bi bilo enostavno, objekt pa večen.